

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту**

Пуга Наталія Валеріївна

**ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ
ПСИХОЛОГІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-науковою програмою
«Освітні, педагогічні науки» (Педагогіка вищої школи)

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

кандидат педагогічних наук, доцент
Ткачук Лариса Василівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	8
1.1. Поняття професійного розвитку в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях	8
1.2. Науково-теоретичні основи професійного розвитку майбутніх практичних психологів	19
1.3 Професійний розвиток майбутнього практичного психолога в системі вищої освіти	27
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	40
2.1. Аналіз практики організації професійного розвитку майбутніх практичних психологів у закладі вищої освіти	40
2.2. Стан професійного розвитку майбутніх практичних психологів	60
2.3. Обґрунтування шляхів удосконалення процесу професійного розвитку майбутніх практичних психологів та їх експериментальна перевірка	71
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	115

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства зумовлює зміни підходів до професійного розвитку особистості. Це викликано тим, що нині в технологічно розвиненому та економічно нестабільному світі, в умовах потреби поліфункціональної діяльності, кожна людина має самореалізуватися, насамперед професійно, якісно та ефективно діяти, щоб бути конкурентоздатною та успішною.

Особливості соціокультурної ситуації, соціально-економічні перетворення, кардинальна зміна відносин у системі «індивід – соціум», соціальна невизначеність і суперечливість зумовлюють необхідність перегляду наукових позицій щодо підготовки фахівців до роботи з людьми, зокрема психологів. Сучасна система вищої освіти покликана створювати відповідні умови для підготовки компетентного фахівця в галузі практичної психології, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень конкурентоспроможності, професійної мобільності, продуктивності професійної діяльності. Крім успішного оволодіння необхідною базою знань і вмінь відповідно до специфіки обраної спеціальності важливим також є володіння максимально вираженими професійно необхідними якостями та практичними навичками, що є передумовою ефективного здійснення професійних функцій на будь-якому етапі професійного становлення особистості.

Підготовка майбутнього психолога в оновлених соціокультурних умовах має враховувати необхідність формування готовності до вирішення різноманітних проблем, пов'язаних із суспільною природою людини, таких як: психологічна допомога в умовах соціально-економічних трансформацій та катаклізмів, у ситуаціях надання підтримки жертвам соціальних хвороб; сприяння соціальному розвитку дітей і молоді; узгодження соціальних ролей; вирішення конфліктів з урахуванням соціально-психологічних особливостей колективу, колективного та групового функціонування тощо.

У законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про професійний розвиток працівників» (2012 р.), Державній національній

програмі «Освіта» (Україна XXI століття) (1993 р.), Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.) та інших нормативних документах зазначена необхідність всебічного розвитку особистості, підготовки конкурентоздатного та кваліфікованого фахівця, створення умов для творчої самореалізації кожного громадянина. Зростання важливості роботи психолога є причиною вдосконалення системи його підготовки відповідно до вимог сучасного суспільства.

Аналіз наукових джерел показав, що в сучасній вітчизняній науці є чимало досліджень, присвячених різноманітним аспектам професійного становлення майбутніх психологів. Зокрема таким як компоненти професіоналізму психолога, спеціальні здібності та професійно важливі якості майбутніх психологів, формування особистісних конструктів майбутніх фахівців, методологічні та теоретичні аспекти їхньої підготовки (І. Андрійчук, Н. Антонова, О. Білінська, І. Вахоцька, Л. Гапоненко, А. Генега, І. Гуламирян, Н. Гриньова, Л. Кльоц, О. Копаєва, О. Низовець, Т. Павленко, А. Павліченко, В. Панок, О. Плахута, Д. Романовська, М. Романюк, О. Туриніна, Н. Чепелєва, Н. Шевченко, О. Шестопалова, Б. Якимчук, І. Якимчук та ін.).

Аналіз праць цих та ряду інших науковців (В. Андрущенко, Р. Бернс, І. Бех, О. Богініч, В. Болотов, А. Вербицький, Г. Гуменюк, Т. Гурковська, О. Затворнюк, О. Кепканова, С. Клепко, О. Кокун, О. Митник, Л. Нестерова, А. Павліченко, О. Пометун, Л. Пироженко, Н. Савельєва, С. Сараєва, В. Рибалка, С. Селіверстов, В. Серіков, Н. Токарева, О. Чуйко, С. Щербина, І. Якиманська, В. Ямницький, Т. Яценко) засвідчує, що професійна підготовка майбутніх психологів повинна здійснюватись у новій особистісно орієнтованій парадигмі та суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу, передбачати актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, орієнтуватись на формування професійної компетентності психолога, а також створення системи професійних навичок, які дозволяють досягати професійного успіху, самореалізації, набуття професійної культури спілкування, професійної інтуїції, рефлексії.

У дослідженнях цих вчених висвітлюються питання актуальності

професійної підготовки психолога, роль активних методів навчання та конкретних інтеракційних методик у цьому процесі, вплив виховного чинника на особистісно-професійний розвиток майбутнього психолога.

Незважаючи на значний інтерес науковців до питань підготовки практичних психологів у вищій школі, проблема їхнього професійного розвитку в системі університетської педагогічної освіти залишається актуальною як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Отже, актуальність проблеми, сучасні вимоги до підготовки практичних психологів зумовили вибір теми дослідження **«Професійний розвиток майбутніх практичних психологів в освітньому процесі педагогічного університету»**.

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці шляхів удосконалення процесу професійного розвитку майбутніх практичних психологів в освітньому процесі педагогічного університету

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання**:

1. Уточнити зміст ключових понять дослідження, обґрунтувати науково-теоретичні основи та психолого-педагогічні особливості професійного розвитку майбутніх психологів в освітньому процесі педагогічного університету.

2. Визначити характеристики та рівні готовності до професійної діяльності майбутніх практичних психологів як результату їхнього професійного розвитку.

3. Обґрунтувати й експериментально перевірити шляхи удосконалення процесу професійного розвитку майбутніх практичних психологів в освітньому процесі педагогічного університету.

Об'єкт дослідження – процес професійного розвитку майбутніх практичних психологів в системі університетської педагогічної освіти.

Предмет дослідження – шляхи удосконалення процесу професійного розвитку майбутніх практичних психологів в освітньому процесі педагогічного університету.

Для досягнення поставленої мети, вирішення завдань використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичних* – вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури; узагальнення й систематизація одержаних наукових результатів; *емпіричних*– методи самоспостережень і самооцінки; педагогічне спостереження, опитування, анкетування, констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводиться на базі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. У дослідженні брали участь студенти спеціальності 053 «Психологія» денної форми навчання бакалаврату, всього 90 респондентів.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що визначено і теоретично обґрунтовано сутність понять «професійний розвиток майбутніх психологів» та «готовність майбутнього психолога до професійної діяльності»; характеристики та рівні готовності майбутніх психологів до професійної діяльності як результату професійного розвитку; шляхи удосконалення процесу професійного розвитку майбутніх практичних психологів в освітньому процесі педагогічного університету (організація цілеспрямованого, цілісного освітнього процесу на основі поєднання різних видів професійно орієнтованої діяльності майбутніх практичних психологів; забезпечення професійної спрямованості змісту їх підготовки; організація педагогічного керівництва у набутті професійного досвіду майбутніми практичними психологами).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що основні положення, матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти; організації навчально-пізнавальної та позааудиторної діяльності здобувачів вищої освіти з метою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були представлені на Шостій Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи» (УДПУ, 8–9 жовтня 2020 р.), Другій Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми обдарованості особистості» (УДПУ, 20 травня 2021 р.), П'ятій Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти» (УДПУ, 21 травня 2021 р.), X Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика» (УДПУ, 26 листопада 2020 р.), науково-практичному семінарі «Впровадження ідей В. О. Сухомлинського у педагогічну теорію і практику: набутий досвід і перспективи» (УДПУ 25 листопада 2020 р.).

Опубліковані тези: Пуга Н. Професійний розвиток майбутніх практичних психологів в освітньому процесі педагогічного університету. *Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Умань, 26 листопада 2020 р.) / гол. ред. Бойченко В. В. Умань: ВПЦ «Візаві». С 19–24.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменування) та 2 додатків на 4 сторінках. Загальний обсяг роботи – 118 сторінок, основний зміст – 97 сторінок. Робота містить 2 таблиці.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано філософські, психолого-педагогічні та навчально-методичні джерела, що дозволило розкрити сутність поняття розвитку у філософії та психолого-педагогічних науках. Поняття розвитку розглянуто як єдність кількісних і якісних змін, що відбуваються унаслідок цілеспрямованих і стихійних, продуманих і спонтанних, зовнішніх і внутрішніх, об'єктивних і суб'єктивних впливів у процесі взаємодії особистості з соціальним середовищем, навчання й виховання. Наголошено, що саме особистість є

суб'єктом власного розвитку, активність якої зумовлює відповідний рух і досягнення змін у цьому процесі.

Професійний розвиток майбутніх практичних психологів розглянуто як процес цілеспрямованого формування професійних компетентностей, мотивації, рис і здібностей в освітньому процесі вищої школи, що забезпечують якісний рівень професійної діяльності. Визначені його психолого-педагогічні особливості та науково-теоретичні основи; наголошено на єдності професійного та особистісного розвитку майбутнього практичного психолога.

Результат професійного розвитку майбутнього практичного психолога в освітньому процесі педагогічного університету розглянуто як готовність до майбутньої професійної діяльності, що визначає його ставлення до неї, а також здатність успішно виконувати професійні функції й завдання. Під готовністю розуміємо певний стан особистості, цілісне й системне утворення, інтегративну властивість, що охоплює у взаємозв'язку, єдності та взаємодії мотиви, професійну спрямованість, професійні компетенції та здібності, педагогічні та професійно значущі особистісні риси.

2. Визначено характеристики готовності майбутнього практичного психолога до професійної діяльності: інтерес до навчання, пізнавальні потреби, прагнення до досконалої професійної діяльності, професійного зростання, спрямованість на саморозвиток; гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські вміння; професійно значущі особистісні (моральні) риси.

Виокремлення цих характеристик дало змогу визначити рівні готовності до професійної діяльності майбутніх практичних психологів як результату їх професійного розвитку: високий, середній (активний), середній (пасивний), низький.

У результаті констатувального етапу експерименту встановлено, що більшість здобувачів вищої освіти факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, які оволодівають професією практичного психолога, відзначається середнім рівнем професійного розвитку (експериментальна група – 76%, контрольна

група – 82,5%); 14,0% майбутніх практичних психологів експериментальної групи та 10,0% контрольної групи мають низький рівень професійного розвитку, і лише 10,0% студентів експериментальної групи та 7,5% контрольної групи – мають високий рівень професійного розвитку.

3. Визначено та обґрунтовано шляхи удосконалення процесу професійного розвитку майбутніх практичних психологів: організація цілеспрямованого, цілісного освітнього процесу на основі поєднання різних видів професійно орієнтованої діяльності майбутніх практичних психологів; забезпечення професійної спрямованості змісту підготовки майбутніх практичних психологів; організація педагогічного керівництва у набутті професійного досвіду майбутніми практичними психологами.

В основу формувального етапу експерименту було покладено ідею організації системи виховних та навчальних впливів; залучення студентів до різних видів професійної діяльності. Упродовж проведення формувального етапу експерименту робота спрямовувалася на формування та розвиток мотивації навчання, професійно значущих рис та професійної спрямованості особистості майбутніх практичних психологів, набуття ними професійних компетенцій. З цією метою передбачено вільний розвиток майбутніх практичних психологів, реалізацію їхніх здібностей, свідоме опанування професійними компетенціями, осмислене набуття власного досвіду діяльності психолога, організацію діяльності як співробітництва викладача й студентів.

Показники визначення рівня готовності до професійної діяльності майбутніх практичних психологів як результату їхнього професійного розвитку по закінченні формувального етапу експерименту та порівняння їх з даними, отриманими на початку експерименту, засвідчили, що результати експериментальної групи якісно зросли як у порівнянні з вихідними даними, так і з аналогічними даними контрольної групи. Показники визначення рівня готовності до професійної діяльності майбутніх практичних психологів як результату їхнього професійного розвитку по закінченні формувального етапу експерименту та порівняння їх з даними, отриманими на початку експерименту, засвідчили, що результати експериментальної групи якісно зросли як у порівнянні з вихідними даними, так

і з аналогічними даними контрольної групи. Так, зросла кількість студентів експериментальної групи, яких можна віднести до високого рівня готовності до професійної діяльності (18,0% у порівнянні з 10,0% студентів контрольної групи (КГ)).

Значно зросла кількість студентів експериментальної групи, що належить до середнього активного рівня: 52,0% у порівнянні з 40,0% студентів контрольної групи.

Водночас знизилася кількість студентів експериментальної групи, яких можна умовно віднести до «пасивних» рівнів (на початковому етапі експерименту таких було 44,0%, в кінці експерименту стало 26,0%).

Відсоток студентів з низьким рівнем професійного розвитку в експериментальній групі істотно знизився: 4,0% на кінець експерименту, на відміну від 14,0% – на початку експерименту, тоді як в контрольній групі результати значно нижчі (на початку експерименту – 10,0%, в кінці – 7,5%).

Результати дослідно-експериментальної перевірки дають підстави стверджувати про ефективність визначених шляхів удосконалення процесу професійного розвитку майбутніх практичних психологів.